

Ir-Razzett tax-Xjaten

taghrif minn Evarist Bartolo

Wahda mill-persuni li l-iżjed halliet effett fuqi għax influwenzatni fit-trobbija tiegħi kienet in-nanna Lela li kienet tghix f'wahda minn dik il-filliera djar-gherien żgħar bejn l-għassa tal-pulizija u s-Santwarju. Ghamilt snin ngħix magħha bhala tifel u l-għaxqa u l-biża' tiegħi kienet meta tibda tirrakkonta. Jien ċert li l-imħabba tiegħi għall-qari u l-letteratura ġejja wkoll grazzi għan-nanna Lela li kienet thobb tghidli l-istejjer, u dejjem kellha xi gazzetti u rumanzi antiki merfugħa taht is-saqqu tagħha, fejn speci kellha l-librerija tagħha.

Għalhekk anki llum inhegġeġ lin-nanniet u lill-ġenituri jsibu ftit hin jirrakkontaw stejjer lit-tfal tagħhom għax jagħmlulhom hafna gid għall-iżvilupp ta' l-intelliġenza tagħhom u l-hila li jiktbu u jaqraw.

Kelli tahlita ta' għaxqa u biża' meta kienet tibda tirrakkonta għax hafna mill-istejjer tan-nanna Lela kienu jkunu mimlijin hwejjeġ tal-biża': l-erwieh, ix-xjaten, annimali strambi, il-mejtin... u kienet tirrakkontahom b'mod sempliċi iżda b'mod qawwi.

Konna nkunu miġbura fil-għaxija fis-Sajf quddiem id-dar tagħha, min fuq xi banketta, min fuq xi sigġu, min fuq il-bankina... u wara r-rużarju, li għal xi raġuni jew ohra kien iqabbadna n-nghas, konna nqumu fuq tagħna, b'għajnejna mberrqin u b'widnejna miftuhin biex nisimghu lin-nanna Lela tirrakkonta...

Kienet f'xi lejla minn dawktas-Sajf li l-ewwel li smajt bir-Razzett tax-Xjaten. In-nanna qaltilna kif... 'il bogħod...' il bogħod fit-tarf tar-rahall, fid-dlam ta' wara ċ-ċimiterju ta' wara l-knisja hemm bini misterjuż, bini kbir, mibni b'gebel kbir... filli ma kien hemm xejn u filli l-ghada kien lest.

Bhal hafna oħrajn in-nanna kienet temmen li bnewh ix-xjaten... għax min kien se jibni razzett kbir f'lejl wiehed b'gebel kbir? ... U dak il-lejl tghidx kemm tqallibt min-naha għall-ohra tas-sodda mwerwer ma nistax norqod nahseb f'dak il-bini kbir li bnew ix-xjaten f'tarf ir-rahall!

Biex tagħqad fid-dar żghira tan-nanna, il-kamra tas-sodda ma

kellhiex hajt jifridha mill-kċina fejn in-nanna kienet iżżomm spiritiera ta' bi tlieta bl-istanjata tal-kafè ttektek fuqha lejl shih biex ikun lest għal fil-ghodu. L-ilsna tan-nar u d-dellijiet li bdiet titfa' dik l-ispiritiera aktar fakkruni fl-infern mnejn harġu x-xjaten li ġew jibnu razzett kbir f'tarf ir-rahall.

Domt hafna ma rajtu b'għajnejja r-Razzett tax-Xjaten u għalkemm għadew is-snin mirrakkont tan-nanna, għadu ma naqas xejn mill-misterju li għadni nhoss sal-lum kull meta nhares lejgħ għaddej bil-karozzi l-biċċa l-kbira fi triqti lejgħ Ghawdex. U nahseb li anki meta forsi fl-aħhar jirnexxieli nsir naf tassew min bnieh, meta nbena... xorta mhux se jmut go fija r-rakkont tan-nanna.

Xi snin ilu hadt gost meta rajt li Leonard Mahoney fil-ktieb *5000 years of architecture in Malta* jiddedika kważi tliet paġni ta' kitba u ritratti lir-Razzett tax-Xjaten. Hadt gost li mhux in-nanna biss kienet tqis dan ir-razzett importanti. Fil-ktieb ta' Mahoney dwar Haġar Qim, il-Palazzi tal-Gran Mastri...

insomma 5000 sena shah ta' arkitettura f'pajjiżna jsib postu wkoll... ir-Razzett tax-Xjaten.

Mahoney jistqarr li ma jafx sew x'inhu dan il-bini. Ma jafx meta nbena. Jghid biss li l-bdiewa u n-nies tar-rahall hallewh bi kwietu ghax kienu jibzghu minnu. Jghid li m'hemm ebda razzett iehor bhalu ghax, flok kmamar madwar bitha bhall-irziezet l-ohra, dan ir-razzett huwa magħmul minn żewġ kmamar kbar b'maxtura fil-gholi. Mahoney jghid li xi Mellehin qalulu li l-maxtura fil-gholi turi li x-xjaten kienu jagħlfu baqar imxajtna enormi. Mahoney iżjed jahseb li qegħdin fil-gholi ghax kienu għaż-żwiemel.

X'kien tassew dan il-bini? Mahoney jghid li seta' kien *cavallerizza*, speċi ta' skola biex titgħallem tirkeb iż-żwiemel, jew kienet xi post fejn il-kaċċaturi, kavallieri jew nobbli kienu jistrieħu, jew stazzjon għat-truppi

li jkunu qed jgħassu n-naħa ta' fuq ta' Malta. Imma meta nbena? Fi żmien il-kavallieri? Fis-snin bikrin ta' l-Ingliżi jew inqas minn mitejn sena ilu?

Minghand persuna ohra smajt li seta' kien bini ta' l-Ingliżi biex minn hemm jippjanaw kif se jifirxu u jżidu l-ghelieqi wara l-Ghadira.

Insomma, kollox ma' kollox, ir-Razzett tax-Xjaten għadu mkebbeb fil-misteri u iżjed iqanqal mistoqsijiet milli tweġibiet. U forsi xi darba għad insewwuh, nirrestawrawh u naraw li ma ssirlux iktar hsara. U forsi tkun idea tajba li ndawruh f'mużew ta' wirjiet dwar id-drawwiet u l-kultura tal-poplu tar-rahall u niġbru l-istejjer li kienu jghidu, fhiex kienu jemmnu, kif kienu jghixu... kif inbidlet il-Mellieha u kif inbidlu l-inhawi ta' madwarha fejn ilhom jghixu n-nies għal eluf ta' snin b'diffikultajiet kbar, u ġieli kellhom jaharbu minn hawn ghax

ma kellhomx fejn jistkennu minn dawk li kienu jiġu jahbtu għalihom minn fuq ix-xefaq biex jehdulhom l-uċuh u l-bhejjem u għorruhom ilsiera.

Il-memorja għandna bżonnha. Persuna bla memorja hija persuna marida. Kif tista' tkun taf fejn sejjer jekk ma tafx mnejn ġej? Biex inkunu nafu min ahna tajjeb infittxu iżjed min kienu dawk li ġew qabilna... ahna li ahna qrib ir-raba' u l-baħar nafu kif mingħajr gheruq, tmut u mingħajr ankra tintilef u tingarr ma' l-irjeh, il-kurrenti u l-mewġ.

L-gheruq u l-ankra rriduhom mhux biex nibqghu mwahhlin fejn ahna jew fejn konna... iżda biex nimxu 'l quddiem f'sens ta' min ahna.

Anki f'hajjita stess nafu kemm niesna thabtu biex jghixu f'dawn il-gzejjer, biex immexxu lilna nfusna għall-ġid tagħna, biex waqt li nibqghu l-aqwa hbieb mal-ġirien tagħna, inkunu kmandi f'darna.